

ФУНКЦІЙНО-КОМУНІКАТИВНІ ВИЯВИ ЗВЕРТАННЯ В СУЧАСНІЙ УКРАЇНСЬКІЙ ПРОЗІ (НА МАТЕРІАЛІ РОМАНІВ А. КОКОТЮХИ ТА С. ЖАДАНА)

Реферат. Дослідження функцій звертання з урахуванням комунікативної ситуації є актуальною проблемою сучасної мовознавчої науки. Тексти художніх творів ХХІ століття демонструють різноманітні за своїм мовленнєвим призначенням і стилістичними особливостями вияви звертань, тому вони й стали предметом нашого дослідження.

У статті розглянуто основні підходи в лінгвістиці до вивчення звертання, висвітлено погляди мовознавців на його граматичну природу та статус у реченні, виділено основні функції звертання в структурі речення-висловлення.

Особливу увагу приділено аналізу семантичних, стилістичних та функційних особливостей звертань із романів А. Кокотюхи та С. Жадана. Досліджено вживання кличних комунікативів у номінативно-контактній та етикетній функціях, здійснено аналіз використання вокативних речень у художньому мовленні.

Ключові слова: звертання, кличний комунікат, вокатив, функційно-комунікативний вияв, номінативно-контактна функція, етикетна функція.

Однією з основних проблем сучасного синтаксису є цілісне вивчення речення, його граматичної організації у зв'язку з реалізацією комунікативних функцій. Визначення речення як багатоаспектної синтаксичної одиниці, зокрема виділення формально-синтаксичного, семантико-синтаксичного та функційно-комунікативного рівнів його організації, дозволяє виробити цілісний підхід до дослідження синтаксичних одиниць.

Актуальність роботи вмотивовується необхідністю подальшого вивчення синтаксичної природи речень із звертанням, а також потребою дослідження функційно-комунікативного потенціалу звертання в художньому тексті з урахуванням формальних і семантичних параметрів.

Робота виконана на матеріалі текстів художніх творів сучасної української літератури – романів Андрія Кокотюхи («Таємне джерело», «Живий звук», «Київські бомби») та романів Сергія Жадана («Гімн демократичної молоді», «Депеш Мод», «Ворошиловград»). Під час опрацювання матеріалів було проаналізовано близько тисячі прикладів звертань у складі синтаксичних конструкцій різних рівнів. Вибір матеріалу для дослідження зумовлений такими чинниками: по-перше, усі зазначені романи написані та опубліковані впродовж 2004-2014 років, тобто відбивають особливості вживання звертань у сучасній українській мові; по-друге, стилістичні та граматичні особливості художніх текстів А. Кокотюхи та С. Жадана ще мало досліджені в мовознавстві.

Метою роботи є аналіз функційних виявів звертання в структурі речення та висловлення в художніх текстах творів А. Кокотюхи та С. Жадана.

Об'єктом дослідження є художня проза С. Жадана та А. Кокотюхи як репрезентативний фон для вивчення функційних особливостей синтаксичних конструкцій із звертаннями, відповідно предмет дослідження – синтаксичні та функційні вияви звертань у структурі висловлення і тексту.

Звертання є дуже важливою частиною і речення, і висловлення. Воно є органічним і водночас специфічним елементом структури будь-якої мови, тобто однією з мовних універсалій комунікативно-функційного характеру, адже є обов'язковою частиною комунікативного акту. Категорія звертання активно вивчалася і вивчається у вітчизняному мовознавстві: розглянуто базові поняття, виявлено прагматичний зміст звертань у комунікативній ситуації як в усному спілкуванні, так, зокрема, і в художніх текстах. Разом з тим, не можна не зазначити, що у сучасній лінгвістиці до визначення статусу кличного комуніката та його функціонального навантаження існує кілька підходів.

Питання статусу звертання вже тривалий час перебуває в полі зору лінгвістів. Термін *звертання* вперше запровадив Ф. І. Буслаєв, розуміючи під ним засіб для вираження відношень між мовцями, і виокремив його зі складу головних та другорядних членів речення [3, с. 277].

Після цього у мовознавстві закріпилася традиція не вважати звертання частиною чи членом речення. Таку позицію підтримували О. М. Пешковський, Д. М. Овсянко-Куликовський, О. О. Шахматов. Така категоричність у виключенні звертання зі складу речення базується на твердженні, що іменник у формі кличного відмінка не пов'язаний з членами речення ні сурядним синтаксичним зв'язком, ні підрядним (узгодженням, керуванням чи приляганням). Донині ця думка домінує в більшості підручників і посібників для навчальних закладів, що може бути вмотивоване передусім методичними міркуваннями [6, с. 311].

Водночас існує думка, висловлена О. О. Потебнею, що кличний відмінок поряд із називним «стоїть не поза реченням, а в ньому» [13, с. 161]. Ці погляди творчо розвивали і поглиблювали Є. К. Тимченко, І. К. Кучеренко та інші. І. К. Кучеренко стверджує, що вокатив може бути підметом, прикладкою та одночленним спонукальним реченням. Визначення кличного відмінка як звертання, на думку цього мовознавця, не розкриває якісної характеристики цієї форми, при цьому не виявляється його особливості як члена речення, специфіка його граматичної семантики [9, с. 31].

Цікавою щодо визначення граматичної природи звертань є концепція І. Т. Яценка про включення звертання у граматичну будову речення поряд із підметом, присудком, додатком, означенням і обставиною [20, с. 87]. Обґрунтовуючи свою позицію, І. Т. Яценко зауважує, що слова, які вживаються як звертання, не втрачають семантичних і морфологічних ознак частин мови; як складова частина речення пов'язана своїм значенням зі змістом вислову, безпосередньо стосується вираженої думки; може бути поширене тими самими способами, що й інші члени речення [20, с. 89]. Ці ідеї вченого цілком координуються із положеннями семантичного синтаксису та комунікативної лінгвістики, тому знайшли підтримку і подальший розвиток у роботах сучасних мовознавців.

У мовознавстві існує погляд на звертання як одиницю комунікативного рівня: термін «звертання» більш семантичний, ніж граматичний. Твердити, що кличний комунікат є поширюючим членом речення, не можна, бо це одиниця не формально-граматичного рівня речення і її не можна ставити в один ряд з прислівними поширювачами чи детермінантами. Звертання далеко складніша одиниця. Це засіб комунікативного оформлення речення-висловлення. На думку мовознавців, звертання становлять згорнені висловлення і мають потенційну предикативність, міра вияву якої може бути різною, аж до максимальної, чому й можливі «вокативні речення». Вокативні речення – це кличні комунікати, а власне-звертання – кличні модифікації. Назва «звертання» характеризує тільки їх зміст; термін «кличні модифікації» вказує на їх синтаксичну суть – видозміни особливих самостійних одиниць – кличних комунікатів [16, с. 405-406].

А. П. Загнітко стверджує: «Очевидно, що є сенс у визначенні звертання як згорнутого висловлення, яке має потенційну предикативність, міра якої може бути різною» [7, с. 591]. Отже, сучасні дослідники (А. П. Загнітко, К. Ф. Шульжук) також заперечують нечленореченневий статус вокативних одиниць, обґрунтовують наявність граматичного зв'язку звертання з реченням та виконання в окремих випадках (у поєднанні з наказовим способом дієслова) кличним відмінком функції підмета [7, с. 592; 19, с. 172-173].

Не можна не звернутися до думки тих мовознавців (насамперед це позиція І. Р. Вихованця, К. Г. Городенської), які враховують як формально-граматичні, так і семантичні особливості синтаксичних одиниць, зокрема й звертання, що є одним із засобів ускладнення структури простого речення. У своїх дослідженнях І. Р. Вихованець розглядає компоненти в кличному відмінку як складні за семантико-синтаксичною природою субстанційні синтаксеми, які вказують на адресата вольової дії мовця та суб'єкта потенційної дії. На семантико-синтаксичному рівні речення звертання функціонує як вторинна субстанційна синтаксема, що сформувалася в результаті об'єднання двох елементарних із семантико-синтаксичного погляду простих речень в одну ускладнену конструкцію [4, с. 186]. Структурна й функційна багатогранність звертань спонукає до подальших лінгвістичних розвідок у цій царині.

Більшість мовознавців стверджують, що основними інваріантними функціями звертання з позиції мовленнєвої діяльності можна вважати номінативну (функцію називання адресата) та апелятивну (функцію впливу на адресата) [1, с. 15; 7, с. 592].

Н. О. Алексєєва і Н. Г. Толстоко́ра виділяють такі варіативні функції звертання: конотативну, орієнтовану на адресата мовлення; експресивну (оцінно-характеризувальну); фатичну (установлення контакту); метамовну (організувальну та регулювальну) [1, с. 15].

М. С. Скаб у численних дослідженнях здійснив комплексний граматичний та прагматичний аналіз мовних засобів апеляції (привертання уваги адресата мовлення та спонукування його до сприйняття інформації) [15].

Н. І. Формановська розглядає звертання у фатичній функції як засіб встановлення контакту [18, с. 101]. О. А. Мізін і Н. О. Федорченко вбачають смисл вказаної функції в підтримці контакту [10, с. 45; 17, с. 16]. Ширше розуміння фатичної функції подане в працях Л. П. Рижової, яка зазначає, що більш адекватним є її сприйняття як функції організації інтеракції, тобто використання в процесі взаємодії мовних засобів для початку, підтримки і завершення контакту, зумовленого фокусуванням уваги на контактному елементі повідомлення [14, с. 129].

Залежно від того, чи мовець просто виділяє адресата з-поміж інших осіб, чи називає особу з особливою інтонацією, чи хоче підкреслити соціальний статус, вікові особливості або рангові відношення тієї особи, до якої звертається, можна виділити три функції: номінативно-контактну, етикетну, вокативну. Саме цю класифікацію покладено в основу практичної частини нашої роботи.

Окремої уваги заслуговують риторичні звертання – ті, які не розраховані на безпосередню увагу адресатів. Вони стосуються відсутніх осіб, тварин, птахів, неживих предметів. Такі звертання виконують не комунікативну функцію, а певну стилістичну роль.

Функційні вияви звертань можуть бути різноманітними залежно від комунікативної ситуації. Також необхідно враховувати, що звертання як актуальний компонент ситуації в одному вживанні може реалізувати кілька функцій, які актуалізуються залежно від конкретного комунікативного завдання.

Важливою функцією звертання є номінативно-контактна функція, яка може поєднувати в собі емоційно-оцінні, експресивні можливості найменувань адресата мовлення. В її функційний вияв включено не лише виділення адресата мовлення, а й встановлення та утримання контакту з адресатом.

У мовно-комунікативному континуумі звертальна номінація обіймає різні предмети, явища дійсності. Звертання позначають власні назви людей (імена, прізвища, по батькові); назви спорідненості і свояцтва; назви осіб за родинною, соціальною, національно-етнічною ознакою; назви осіб за певними характеристичними ознаками (зовнішніми, внутрішніми, позитивними, негативними). Номінативно-контактна функція є не метою, а способом адресації. За допомогою цієї функції мовець виділяє адресата з-поміж інших осіб.

Чітко визначеної позиції в реченні звертання не має. У препозиції найчастіше виконує функцію встановлення контакту з адресатом: *Сонце, Анжелочко, ну де ж ви оце їздите?* (А. Кокотюха). *Вараво, це у вас там, у столиці, вона ніби «зірка»* (А. Кокотюха). *Славик, ось ти людина з біографією, так?* (С. Жадан).

Для підтримки мовного контакту використовують звертання в складі речення в інтерпозиції і постпозиції: *Зараз ви кажете надзвичайно цікаві речі, Григорію Павловичу* (А. Кокотюха). *Слухай, Буся, я ось що хотів тебе запитати* (С. Жадан). *Ніколи, Гер, ніколи. Він назавжди поїхав* (С. Жадан).

Звертання в інтерпозиції часто виступає зв'язною ланкою між відомим і новим: *Зараз, Левін, ти будеш пояснювати мені, чому вирішив не виконувати мого наказу!* (А. Кокотюха). *Добре, Ігоре, до вечора* (А. Кокотюха). *Гаразд, Георгій Давидович, я розумію, до чого ви ведете* (С. Жадан).

З позицією номінацій адресата мовлення в реченні часто пов'язане і їхнє особливе інтонаційне виділення. У препозиції до основної частини звертання вимовляються переважно із послабленою закличною інтонацією; в інтерпозиції – без особливого виділення, інтонація наближена до вставної. У кінці питального речення звертання виголошуються підвищеним тоном, відповідним питальній інтонації: *Більше нічого не хоче мені сказати, Галино Таназійвно?* (А. Кокотюха). *Що вам, синочки?* (С. Жадан).

Без сумніву, певну стилістичну роль, часто іронічну, відіграють зменшувально-пестливі форми імен та прізвищ: *Зосчко, це за сценарієм!* (А. Кокотюха). *Купите диск і послухасте. Правда, Бобрику?* (А. Кокотюха).

Не можна не звернути увагу на важливу граматичну особливість вживання звертань у художньому мовленні письменників, яка, без сумніву, має ідейно-стилістичне навантаження: Андрій Кокотюха в цілому послідовно вживає звертання у формі кличного відмінка, навіть

прізвища вживає у формі кличного відмінка, що допускається лише у розмовному мовленні, у той час, як Сергій Жадан, намагаючись індивідуалізувати мовлення своїх героїв, в основному порушує граматичну норму, утворюючи звертання у формі називного відмінка: *Ну для чого ви збрехали, Ігоре Петровичу?* (А. Кокотюха). *Мені здається, пане Вараво, вам просто треба добре платити* (А. Кокотюха). *Добрий ти, Хмаро* (А. Кокотюха). *Карташе, чуєш мене?* (А. Кокотюха). *Адже маєте нове завдання, Волоху* (А. Кокотюха). *І головне, Залізничче, всі живі* (А. Кокотюха). *Павле Андрійовичу, а може, так поговоримо, коли ви вже самі захотіли?* (А. Кокотюха). *Значить так, Георгій Давидович, з пожежниками все узгоджено, переводимо через їхній рахунок* (С. Жадан). *Синок, ти в Маріуполі, і я сьогодні – твоя мама* (С. Жадан). *Льолік, ну як, їдемо?* (С. Жадан). Проте при відтворенні комунікативної ситуації, у якій беруть участь представники старшого покоління, або у разі відмови від традиційної іронічно-споглядальної манери розповіді Сергій Жадан утворює нормативно вмотивовані з точки зору граматики форми звертань: *Миколо Івановичу, розумієте... Це мій декан* (С. Жадан). *Що ми тут робимо, Євро?* (С. Жадан).

Як і раніше, у сучасній мові художньої літератури у функції звертання активно використовуються назви спорідненості та свояцтва. Причому лексемами цієї термінологічної групи позначаються не тільки споріднені особи, а й однодумці, друзі, близькі духовно люди: *Спасибі, сестричко* (А. Кокотюха). *Ти подумай, братику, подумай...* (А. Кокотюха). *Знаєш, що мені сказали? Зараз упадеши, братику!* (А. Кокотюха). *У тому-то й річ, брате* (А. Кокотюха). *У нас, браток, усякі є* (А. Кокотюха). *У нас тут, братику, вже років із двадцять п'ять інших злочинів, окрім мордобою, не було* (А. Кокотюха). *Нормально, брат, давай я тебе додому відвезу* (С. Жадан). *Ех, синок-синок. Що ж мені з тобою робити?* (С. Жадан). *Робота, бабусю, робота* (С. Жадан). С. Жадан демонструє ще одну конотацію лексеми *брат* – звертання до чоловіка-ровесника, часто навіть незнайомого, у кримінальних колах: *Брат, ти не зрозумів, знову почав другий, вкладаючи в слово брат всю свою ненависть* (С. Жадан). *Хто тебе знає, брат?* (С. Жадан).

Номені спорідненості *тітка (тьотя), дядько (дядя)* широко використовуються у звертанні молодих осіб до старших за віком людей, при цьому не завжди зберігають етикетне значення поваги: *Що таке у вас, тітонько?* (А. Кокотюха). *Ну, дядь Гриши, ну дуже треба* (С. Жадан). *Йдіть, дядьку, на хер* (А. Кокотюха).

Необхідно звернути увагу також на звертання, в яких виражені емотивні та соціальні компоненти. Такі лексеми можуть створювати атмосферу довіри, приватності: *Слухай, старий, у нас завтра типу бенкет* (А. Кокотюха). *Давай, старий, дзвони, не пропадай* (А. Кокотюха).

У мовленні досить поширені звертання гендерного типу *чоловіче, жінко*. Їх можна кваліфікувати як відносно нейтральні з певним відтінком фамільярності. *Не картай себе, чоловіче* (А. Кокотюха). *Ага, жінко, знайшла мирне – ПВО* (А. Кокотюха). *Чи ж мороз, дівчино, чи нема-ає* (А. Кокотюха). У С. Жадана такі звертання часто є чужомовними: *Так, жєницїна, телефон давай* (С. Жадан).

Але цілком нейтральним є звертання до чоловіків *молодий чоловіче*. Походження такого найменування очевидне – засвоєне з російської мови в радянський час, коли звертання гендерного типу були особливо популярні. *Тут можу погодитися, молодий чоловіче* (А. Кокотюха). Разом з тим, треба зауважити, що частотність вживання звертань цього типу в художньому мовленні романів А. Кокотюхи та С. Жадана є доволі низькою. Фактично приклади використання таких назв знаходимо лише в одному з шести досліджених текстів – романі А. Кокотюхи «Таємне джерело», дія якого відбувається у вересні 1981 року. Можна зробити висновок, що частота вживання звертань гендерного типу в сучасному мовному континуумі скорочується. Натомість у творах С. Жадана помічені жаргонні форми звертань гендерного характеру: *Спасибі вам, пацани* (С. Жадан).

У сучасній українській мові одним із найпоширеніших способів привертання уваги співрозмовника є ввічливе звертання на ім'я та по батькові. Численні приклади засвідчено й у творах А. Кокотюхи та С. Жадана: *Германе Сергійовичу?* (С. Жадан). *Оресте Григоровичу, давай гостеві каву, все розкажуй, ти в курсах, людина компетентна* (А. Кокотюха). *Що вас так потішило, Сергію Івановичу?* (А. Кокотюха).

Вживання самого патроніма зменшує ступінь ввічливості: *Сплюнь, Іллічу, наврочиши* (А. Кокотюха). *Не смішть гусей, Степановичу* (А. Кокотюха). *Кажу їй: дивись, Василівно, дограєшся...* (А. Кокотюха). *Ось, Григоровичу, сусіда вам. Аби не нудились* (А. Кокотюха). До

вас ось тут привела, Таназійвно... (А. Кокотюха). Ми ж усе розуміємо, а, Пантелійовичу? (А. Кокотюха). Саніч, будь другом, винеси звідси цю відьму (С. Жадан).

Звертання в етикетній функції вживається як форма мовленнєвого етикету і служить показником соціально типізованих відношень комунікатив. Спостерігати функціональний етикетний вияв можемо тоді, коли мовець не просто називає адресата мовлення, виділяючи його серед інших, а хоче підкреслити його соціальний статус, рангові відношення.

Звертання, адресатами яких є слухачі або читачі, – це необхідний структурний компонент промови. У цьому випадку воно виконує етикетну функцію, сприяє встановленню контакту між мовцем і слухачською/читацькою аудиторією: *Українці! Друзі! Браття! (А. Кокотюха). Послухайте, миряни... (С. Жадан).*

Особливо цікавим видається застосування в художньому мовленні етикетної формули *любі друзі*, активно запровадженої в публічне мовлення Президентом України В.А.Ющенком. Унаслідок цього використання цієї сполуки в ролі звертання часом має іронічну конотацію: *Значить, знайомтеся, любі друзі... (А. Кокотюха).*

Особливу граматичну та функційну роль мають вокативні речення у художньому мовленні. Їм властива спонукальна інтонація, бо комунікативне завдання їх – привернути чиюсь увагу до мовленого далі. Вокативному реченню притаманна спонукальна модальність, яка відбиває емоційно-вольові стосунки, зумовлені особистісними, соціальними та ситуативними факторами комунікації. Зміст таких речень порівняно із звертанням значно ширший, завжди модально й емоційно забарвлений, передає складніше уявлення про адресата спонукування. Мовленнєвий акт є природним середовищем функціонування автономних вокативних синтаксем, за допомогою яких привертається увага співрозмовника, стимулюється реалізація певної дії, поява додаткової реакції, певних відомостей про предмети реальної дійсності [19, с. 221].

Характерними особливостями вокативних речень є такі: у них вживаються тільки назви осіб у кличному або називному відмінку, при чому переважно власні імена або іменники, що означають осіб, за їх сімейними стосунками; вирішальну роль у вокативному реченні відіграє інтонація, бо з її допомогою передається спонукування та емоційні реакції; вокативні речення з семантико-граматичного боку є нерозкладними; ці речення передають думки і почуття, які при звичайному звертанні передаються реченнями, до якого це звертання прилягає. Вокативному реченню властива комунікативна цілісність: воно передає модальну чи емоційно забарвлену думку, виражену відповідною інтонацією (інтонацією оклику, заклику, прохання, докору, незгоди тощо).

У романах А. Кокотюхи та С. Жадана використання вокативних речень демонструє усі названі вище ознаки: *Андрію! – скрикнула так, наче за мертвим чи тяжко хворим, але тут же в голосі почулася непереборна радість. – Андрію, Андрію, Андрію... Живий, Андрійку, живий! (А. Кокотюха). Від вашого чублення наша справа нічого не виграє. Лише втратить. Антоне... Андрію... (А. Кокотюха). Українці! Друзі! Браття! (А. Кокотюха). Вараво! Ігоре! Привіт! (А. Кокотюха). Шура! – крикнув я йому (С. Жадан). Коля! – крикнув водієві, але той його не почув. – Коля, блядь! Вимкни цих фашистів! (С. Жадан). Шура! – зрештою не витримав один із них. – Дай нас! (С. Жадан). Германе! – кричав він мені. – Як ти там? (С. Жадан). Коля! – не витримав Ніколаїч (С. Жадан). В авторському мовленні, яке супроводжує речення-звертання, спостерігаємо широке вживання специфічних дієслівних лексем *кричати, не витримувати*, що підтверджує високий рівень емоційності.*

Вокативні речення становлять експресивні конструкції, що належать до сфери апеляції й зосереджують у собі суб'єктно-об'єктну семантику, а також попереджувальну, заборонну, наказову семантику спонукальності.

Отже, використання звертань у текстах творів сучасної української літератури відображає широту спектра функційно-комунікативних виявів звертання у сучасному мовленні. Перспективу подальшого дослідження вбачаємо в аналізі комунікативно-прагматичних виявів звертання в художніх текстах української літератури початку ХХІ ст.

Список використаної літератури

1. Алексеева Н. О., Толстокова Н. Г. Звертання як синтаксична одиниця. Теоретичний і дидактичний аспекти [Текст] / Н. О. Алексеева, Н. Г. Толстокова // Вивчаємо українську мову та літературу. – 2010. – № 35-36. – С. 14-24.

2. Бацевич Ф. С. Основы коммуникативной лингвистики [Текст] / Ф. С. Бацевич. – К.: Академія, 2009. – 376 с.
3. Буслаев Ф. И. Историческая грамматика русского языка [Текст] / Ф. И. Буслаев. – М.: Учпедгиз, 1959. – 623 с.
4. Вихованець І. Р. Нариси з функціонального синтаксису української мови [Текст] / І. Р. Вихованець. – К.: Наукова думка, 1992. – 210 с.
5. Городенська К. Г. Деривація синтаксичних одиниць [Текст] / К. Г. Городенська. – К.: Наукова думка, 1991. – 192 с.
6. Дудик П. С. Просте ускладнене речення [Текст] / П. С. Дудик. – Вінниця, 2002. – 382 с.
7. Загнітко А. П. Теоретична граматики сучасної української мови. Морфологія. Синтаксис [Текст] / А. П. Загнітко. – Донецьк: БАО, 2011. – 992 с.
8. Золотова Г. А. Коммуникативные аспекты русского синтаксиса [Текст] / Г. А. Золотова. – М., 1982. – 366 с.
9. Кучеренко І. К. Категорія відмінка в сучасній українській мові [Текст] / І. К. Кучеренко. – Львів: Вид-во Львівського ун-ту, 1961. – 52 с.
10. Мизин О. А. Функция обращения в современном русском языке [Текст] / О. А. Мизин // Вопросы методики преподавания языка и литературы. – Выпуск 4. – Минск, 1973. – С. 36-47.
11. Миронюк О. М. Історія українського мовного етикету. Звертання [Текст] / О. М. Миронюк. – К.: Логос, 2006. – 212 с.
12. Плющ Н. П. Формули ввічливості в системі українського мовного етикету [Текст] / Н. П. Плющ // Українська мова і сучасність. – К.: НМК ВО, 1991. – С. 90-98.
13. Потебня А. А. Из записок по русской грамматике [Текст] / А. А. Потебня. – М.: Учпедгиз, 1958. – 536 с.
14. Рыжова Л. И. Коммуникативные особенности обращения [Текст] / Л. И. Рыжова // Содержательные аспекты предложения и текста: Межвуз. темат. сб. – Калинин: Калининский гос. ун-т, 1983. – С. 128-134.
15. Скаб М. С. Грамматика апеляції в українській мові [Текст] / М. С. Скаб. – Чернівці: Місто, 2002. – 272 с.
16. Слинько І. І. Синтаксис сучасної української мови: Проблемні питання [Текст] : навч. посіб. / І. І. Слинько, Н. В. Гуйванюк, М. Ф. Кобилянська. – К.: Вища школа, 1994. – 670 с.
17. Федорченко Н. А. Имена существительные и местоимения в функции обращения и подлежащего в структуре побудительных предложений [Текст] / Н. А. Федорченко // Вопросы изучения русского языка. – Ростов н/Дону, 1960. – С. 14-17.
18. Формановская Н. И. Речевой этикет и культура общения [Текст] / Н. И. Формановская. – М.: Высшая школа, 1989. – 159 с.
19. Шульжук К. Ф. Синтаксис української мови [Текст] / К. Ф. Шульжук. – К.: Академія, 2004. – 408 с.
20. Яценко І. Т. Чи є звертання членом речення? [Текст] / І. Т. Яценко // Синтаксична будова української мови. – К., Наукова думка, 1968. – С. 83-92.

Аннотация

Дмитриева Д. Н. Функционально-коммуникативные выражения обращения в современной украинской прозе (на материале романов А. Кокотюхи и С. Жадана).

В статье изучены основные подходы в лингвистике к изучению обращения, освещены взгляды языковедов на его грамматическую природу и статус в предложении, выделены основные функции обращения в структуре предложения-высказывания.

Особенное внимание уделено анализу семантических, стилистических и функциональных особенностей обращений из романов А. Кокотюхи и С. Жадана. Исследовано употребление звательных коммуникатов в номинативно-контактной и этикетной функциях, осуществлено анализ использования вокативных предложений в художественных текстах.

Ключевые слова: обращение, звательный коммуникат, вокатив, функционально-коммуникативное выражение, номинативно-контактная функция, этикетная функция.

Summary

Dmytriieva D. M. Functional and communicative expressions of the appealing in modern Ukrainian prose (based on the novels of A. Kokotyuha and S. Zhadan).

We have studied the main approaches to the appealing in linguistics, a grammatical nature and a status in the sentence, identified the main functions of the appealing in the structure of sentence.

Particular attention is paid to the analysis of semantic, stylistic and functional characteristics appeals from the novels of A. Kokotyuha and S. Zhadan. We have investigated the use of the vocative communication nominative-contact and etiquette functions carried out analysis of the use of vocative sentences in texts.

Keywords: appeal, vocative communicative, vocative, functional and communicative expression, nominative-contact function, a function of etiquette.

УДК 378.14

I. P. Домрачева

МОВНІ ДЕВІАЦІЇ В УКРАЇНСЬКИХ ЗАСОБАХ МАСОВОЇ ІНФОРМАЦІЇ

***Реферат.** У статті досліджено проблему функціонування іншомовних слів в українській пресі, а саме їх недоречні вживання та різноманітні мовні девіації. Джерельною базою є «Україна молода», інтернет-ресурс www.svoboda.org, телеканали «СТБ», «Новий канал». Встановлено, що лексичні зміни в українській літературній мові періоду останніх років засвідчують про тісний зв'язок мовної еволюції з життям суспільства. Вони виявляють нові тенденції розвитку лексико-семантичної системи. Докорінні зміни в суспільстві спричиняють відчутні перетворення, передусім на лексико-семантичному і словотворчому рівнях мови. Функціонування мови сучасних українських мас-медіа пов'язане з двома протилежними тенденціями: активна деривація неологізмів на національній мовній основі, а також відродження значної кількості невживаних у попередні часи питомих українських слів; інтенсифікація процесу запозичень як наслідок загальної глобалізації. Активність останніх визначається частотою їхнього використання в різних засобах масової комунікації.*

***Ключові слова:** українські засоби масової інформації, мас-медіа, мовні девіації, іншомовні слова.*

На сьогоднішній день дуже гостро стоїть проблема іншомовних слів в українській пресі. Посилилося функціонування іншомовних лексем, процес європеїзації та інтернаціоналізації лексичного складу мов.

У статті досліджуються мовні девіації та недоречні вживання іншомовних слів в українських засобах масової комунікації. Джерельною базою є «Україна молода», інтернет – ресурс www.svoboda.org, телеканал «СТБ» та «Новий канал».

Сучасна українська преса під впливом цих факторів припускається багатьох помилок, пов'язаних із вживанням запозичених слів. Це загрожує втратою власних лексем, що обумовлює актуальність нашого дослідження. Метою ми ставимо спробу дослідити природу мовних помилок, проаналізувати їх.

Нашим науковим завданням є дослідити мовні девіації та вживання іншомовних слів в українських ЗМК, встановити походження та шляхи вирішення поставленої проблеми.

У нашій роботі ми використали праці Ф. Бацевича, П. Толочко, А. Капелюшного, Р. Потапової, Р. Кіся та інших; газету «Україна молода» за вересень 2007 року, записи спортивних телепередач, що виходили на Новому каналі та «СТБ» в період 2007-2008 років. Виборка обумовлюється тим, що ці мас-медіа найактивніше впроваджують в мові інформаційного середовища нові слова і лексеми.

Новизна роботи полягає у тому, що здійснено детальний аналіз походження комунікативних девіацій, наведені приклади помилок з українських ЗМК. У статті нами поставлено такі завдання: здійснити аналіз походження, правопису і вживання іншомовних слів у пресі, навести приклади помилок, зазначити потенційні шляхи вирішення проблеми.